

Voor het voetlicht

The Next Big Thing?

Rosa Kösters en Annelotte Janse

Digital History roept bij menig historici de nodige vragen op. Dit academische debat bracht de afgelopen jaren al enkele antwoorden. Maar hoe heeft dit debat zich precies ontwikkeld en waar staan we nu? Is Digital History ‘The Next Big Thing’ en zouden alle historici zich hierin moeten specialiseren? *Skript*-redacteuren Rosa Kösters en Annelotte Janse gingen op onderzoek uit en spraken met verschillende historici en studenten. Het resultaat is een kritische reflectie op de huidige stand van zaken en bovenal een pleidooi voor het structureel onder de aandacht brengen van Digital History bij jonge en aankomende historici.¹

De opmars van *Digital Humanities* en *Digital History* heeft een prominente plaats verworven in het academische debat. Hoewel Robert Busa al in de jaren veertig van de vorige eeuw met zijn project *Index Thomisticus* een eerste aanzet gaf tot computeronderzoek in de geesteswetenschappen², is de discussie anno 2015 nog lang niet ten einde. De afgelopen jaren lijkt dit onderwerp zelfs actueler dan ooit. Er verschijnen niet alleen vele artikelen en diverse boeken over Digital Humanities, er worden ook steeds meer en op grotere schaal congressen georganiseerd omtrent deze thematiek en er zijn in Nederland diverse hoogleraren aangesteld op nieuwe leerstoelen.³ Zo is Rens Bod sinds december 2012 hoogleraar Computationale en Digitale Geesteswetenschappen, volgde Julia Noordgraaf hem in 2014 als hoogleraar Erfgoed en Digitale Cultuur en een klein jaar later werd Charles van den Heuvel hoogleraar Digitale methoden en Geschiedwetenschappen.⁴ Amsterdam en de twee universiteiten aldaar vormen in Nederland momenteel het centrum van de Digital Humanities, maar ook de Universiteit Utrecht en de Universiteit Leiden besteden er op het gebied van onderzoek en beleid in toenemende mate aandacht aan.⁵

Wat daarbij opvalt is dat geesteswetenschappers, waaronder de historici, diverse samenwerkingsverbanden aangaan, waarbij in toenemende mate gebruik wordt gemaakt van computationale mogelijkheden om bronnen te bestuderen en hypotheses op te stellen. De bèta-faculteiten en de faculteiten der geesteswetenschappen lijken hierdoor dichter bij elkaar te komen. Ook worden er gezamenlijke projecten opgezet met verschillende geesteswetenschappelijke disciplines, universiteiten en onderzoeksinstituten. Het Centre for Digital Humanities (2011) is een voorbeeld: de Universiteit van Amsterdam (UvA), de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) en de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen komen hier samen. Bovendien zien bedrijven als IBM, Google en Samsung het belang in van Digital Humanities en tot slot werken wetenschappers binnen dit terrein ook veelal op internationaal niveau samen.⁶ De wereld heeft duidelijk de behoefte om op zoek te gaan naar de mogelijkheden die hier liggen en de vragen die deze met zich meebrengen.

Digital Humanities is ‘booming’ binnen en buiten de geesteswetenschappen.

Hoewel het thema vol in de schijnwerpers staat en het academische debat al uit de kinderschoenen is ontgroeid, blijkt dat vele jonge en aankomende historici nog onwetend zijn over de inhoud en de implicaties die Digital Humanities met zich meebrengen. Met dit artikel willen wij Digital History bij hen verder onder de aandacht brengen en ze bewust maken van de kansen, de gevaren en de uitdagingen die er liggen. We beginnen daarom met een korte beschrijving van het debat van de afgelopen jaren, gevolgd door een schets van de huidige stand van zaken. Wat kunnen we inmiddels zeggen over de voorspellingen die een aantal jaren geleden gedaan zijn? Welke ontwikkelingen hebben de geesteswetenschappen, en in het bijzonder de geschiedwetenschap, doorgemaakt en in welke richting gaat Digital History zich ontwikkelen? We zullen hierbij ingaan op de academische geschiedwetenschap, de archiefwetenschap en de publieksgeschiedenis. Daarbij focussen we ons enkel op een aantal van de kansen en uitdagingen die er voor de toekomstige historici liggen. We leggen ons hierop toe, omdat dit in onze ogen de komende jaren de belangrijkste kansen en uitdagingen vormen. Het artikel sluit vervolgens af met een analyse van de huidige stand van zaken betreffende Digital History in het geschiedenisonderwijs en een pleidooi voor verandering hierin. Als we willen dat de belangrijke vragen die er liggen beantwoord worden door de historici van de toekomst, zullen de universiteiten en docenten meer studenten kennis moeten laten maken met deze thematiek. Alleen zo kan Digital History een succes worden.

Revolutionaire veranderingen versus *angry historians*

Hoewel digitaal onderzoek dus verre van nieuw is, nam het debat in Nederland een nieuwe wending na de oprichting van het Centre for Digital Humanities in 2011 en de beruchte oratie van Rens Bod in 2012. Bod sprak van het einde van de Geesteswetenschappen zoals we deze tot nu kenden en kondigde de ‘Geesteswetenschappen 2.0’ aan, waarin het zoeken naar patronen en wetmatigheden centraal staat. Hij stelde daarbij voor om zo snel mogelijk door te stomen naar een ‘Geesteswetenschappen 3.0’, waarin traditionele hermeneutische geschiedschrijving en haar kritische reflectie op de totstandkoming van het onderzoek gecombineerd worden met de onderzoeksvragen van ‘Geesteswetenschappen 2.0’. Dit zou leiden tot een vruchtbare samenwerking en een volledig nieuwe vorm van geschiedwetenschap.⁷ Ook Frank van Vree, decaan en professor aan de Universiteit van Amsterdam, sprak in dit jaar over een ‘revolutionaire beweging’.⁸ In de reacties van historici en andere geesteswetenschappers op beide uitspraken was echter vaak sprake van minder uitbundig gejuich.

Een belangrijk punt waarop kritiek kwam was de focus op tools en data. Binnen Digital History en Digital Humanities stonden tot dan toe de computationele component en het kunnen werken met computerprogramma’s centraal. Er was daarbij, aldus historicus Gerben Zaagsma, te weinig aandacht voor methodologische en epistemologische overwegingen. Historici moesten zich meer toeleggen op de vraag hoe het vakgebied geschiedenis verandert als gevolg van de *digital turn*.⁹ Welke gevolgen heeft het toepassen van digitale methoden? En hoe verandert de

manier waarop historici bronnen benaderen²¹⁰ De geesteswetenschappers Patrick Svensson en David Theo Goldberg stelden dat niet meer de onderzoeksvragen, maar het willen gebruiken van nieuwe technieken vaak het uitgangspunt en de drijfveer vormt van het onderzoek binnen Digital Humanities. Dit bleek, en blijkt nog steeds, in Nederland en daarbuiten vaak het geval te zijn. Svensson en Goldberg pleitten er daarom voor dat historici en andere geesteswetenschappers weer te werk gaan zoals ze dat altijd al deden: bronkritiek en interpretatie moeten weer de hoofdrol spelen.¹¹

Er ontbrak dus volgens diverse geesteswetenschappers een discussie over en een reflectie op methodologische en epistemologische facetten van Digital Humanities. Dit zorgde de afgelopen jaren bij menig historicus voor een aarzelende en terughoudende houding tegenover Digital History. De angst die sinds de digital turn lijkt te bestaan komt daarbij voort uit het feit dat vele historici niet weten wat deze nieuwe technieken hen kunnen brengen. Ze hebben vaak niet dezelfde computervaardigheden als informatici of ICT'ers die blindelings onderzoeksstrategieën op databases los kunnen laten. Het weerhoudt sommige historici er vervolgens van om de kansen die er liggen aan te grijpen. Daarnaast hebben velen een voorliefde voor het traditionele onderzoek. Onder de computerwetenschappers heeft zich hierdoor een negatief beeld van de angry historian gevormd. Deze angry historian is zeer kritisch op de ontwikkelingen, omdat het naar zijn/haar mening fundamentele veranderingen betreft. De razendsnelle opkomst van de computerwetenschappen roept zodoende een gevoel van bedreiging op waarbij deze historici zich gedwongen voelen ook op deze wijze onderzoek te doen. Maar is deze angst voor en twijfel over Digital History terecht? Heeft er inderdaad een revolutie plaats gevonden in de geesteswetenschappen en moet iedereen zich aansluiten?

Het debat anno 2015

Volgens Inger Leemans, professor Culturele Geschiedenis aan de VU en lid van de stuurgroep van het Centre for Digital Humanities, is de revolutie van Bod in het water gevallen. In haar kritische artikel 'A Smell of Higher Honey'(2013) plaatst ze duidelijke vraagtekens bij de voortschrijdende en grensverleggende ontwikkelingen die Digital Humanities door zou maken, zoals Bod het uitdrukte in zijn oratie.¹² Nu, twee jaar later, ziet zij dat haar visie bevestigd wordt.¹³

Ze parkeert Bods uitspraken over het revolutionaire karakter van Digital Humanities door ten eerste te stellen dat historici, en geesteswetenschappers in het algemeen, al lang voor de digital turn vragen formuleerden ten aanzien van universele wetten en patronen en deze twee elementen trachtten te onderzoeken in de wereldgeschiedenis. Bods visie staat daar lijnrecht tegenover: de digitalisering van vele bronnen stelt historici volgens hem eindelijk in staat deze vragen te beantwoorden in plaats van te vermijden.¹⁴ Het ontwijken van vragen naar regelmatigheden en zelfs wetmatigheden in de geschiedenis is wat wetenschappers jarenlang hebben gedaan, omdat het vinden van antwoorden onmogelijk was zonder digitale hulpmiddelen, aldus Bod.¹⁵

Daarnaast ziet Leemans geen duidelijke brug tussen het hermeneutische onderzoek

waarin het interpreteren van de unieke bron in zijn context centraal staat en de *explanatory humanities* waarin de aandacht gericht is op het herkennen van patronen en algemeen geldende wetten. Waar Bod dit in zijn oratie bestempelt als de kern van ‘Geesteswetenschappen 2.0’,¹⁶ vraagt Leemans zich af of deze variant niet voorbijgaat aan het interpreteren van de bron. Ze stelt daarbij vast dat het *verstehen* zoals Wilhelm Dilthey de hermeneutiek van de geesteswetenschappen voor zich zag hier niet mee samengaat.¹⁷

Al met al signaleert Leemans dat de academische wereld anno 2015 in het onderzoek aan de hand van computertechnologieën nog niet verder is gekomen dan het stadium van de kritische hermeneutische reflectie, waarbij gekeken wordt naar methodologische problemen. Ze verwacht dat deze technieken zich verder zullen ontwikkelen en de komende decennia in toenemende mate worden ingezet. De grootste belofte ligt voor haar in het vormgeven van datasets. Als deze vormgeving op juiste wijze gebeurt, kunnen er telkens nieuwe vragen gesteld worden aan één en dezelfde dataset en kunnen deze op nieuwemanieren onderzocht worden. Deze belofte moet echter nog waargemaakt worden.

In dit opzicht lijkt de eerder beschreven angst onder en kritiek van historici deels overbodig. Het punt waarop we nu staan binnen Digital Humanities sluit aan bij het pleidooi van Zaagsma. De aandacht voor tools en data is verplaatst naar het epistemologische en methodologische veld. De haken en ogen die aan het digitale onderzoek kleven staan centraal. Hierbij kijken wetenschappers welke problemen tools en datasets met zich meebrengen. De nadruk ligt op hoe correct onderzoek uitgevoerd moet worden. Een goede samenwerking tussen verschillende werkvelden, zoals computer- en geesteswetenschappers, is hierbij nodig om de kwaliteit van de uitkomsten te waarborgen en te optimaliseren. De discussie gaat dus over de veranderingen in het vergaren en analyseren van het bronmateriaal.

Digitaal onderzoek

Leemans stelt dus dat de belofte die hierboven is beschreven, nog niet is ingelost. Momenteel zijn er nog weinig (accurate) historische onderzoeken op basis van datasets en *big data* gerealiseerd. Dat roept de vraag op wat er precies niet goed gaat in het onderzoek tot nu toe. Waar zitten de valkuilen en gebreken? Een deel van het probleem ligt in het feit dat vrijwel al het onderzoek binnen Digital Humanities momenteel te vaak apart van inherente metadata opereert. Het zijn juist deze gegevens die een dataset, zoals bijvoorbeeld een corpus van digitale teksten, compleet en inzichtelijk maken en waardoor zeer specifiek verwoorde zoekopdrachten mogelijk worden. Op dit punt in het onderzoek maken wetenschappers daardoor fouten.¹⁸

In de projecten die de afgelopen jaren van start zijn gegaan, bereiken historici bovendien vrijwel nooit het stadium van de interpretatie en het formuleren van antwoorden. ‘Digital History bevindt zich nog in een zompig moeras waarin voorzichtigheid geboden is wat betreft het gebruik van digitale tools,’ aldus Leemans.¹⁹ Ook Charles van den Heuvel waarschuwt hiervoor in zijn oratie ‘Kennisnetwerken: Digitale Methoden en Geschiedbeoefening’. Een van de tools die ingezet wordt om datasets te onderzoeken is patroonherkenning. Dit

houdt in dat de tool woord- en zinpatronen kan herkennen, waardoor thema's van individuele bronnen en overlapping qua onderwerpen tussen verschillende bronnen blootgelegd kunnen worden. Bij het inzetten van deze tool is echter grote voorzichtigheid geboden. Van den Heuvel benadrukt dat de vele experimenten met patroonherkenning leiden tot vooruitgang en het telkens blootleggen van nieuwe problemen. Toch ziet hij op dit moment slechts een verkennende rol voor de tool.²⁰

Deze conclusie baseert hij op twee inzichten. Ten eerste bestaan grote datasets uit heterogene data, waarin veel bronnen vaak incompleet zijn, in verschillende talen zijn geschreven en de auteurs verschillende spellingswijzen en uitdrukkingen hebben gebruikt. Hierdoor wordt het bereik van een zoekopdracht kleiner en onnauwkeuriger. Het gevolg is dat hypothesen om de verkeerde redenen verworpen of aangenomen worden.²¹ Daarnaast speelt het probleem van contextualisering een rol. Computeranalyses aan de hand van patroonherkenning gaan voorbij aan de context rondom de bron. Hierdoor ontstaan grote variaties in de relatie tussen de historische betrouwbaarheid van de weergave enerzijds en de werkelijkheid anderzijds. Om dat verschil duidelijk te krijgen, is de context van belang. Het ontbreken van contextualisering door computeranalyses is voor Van den Heuvel de aanleiding om te stellen dat voor zover dit probleem nog niet is opgelost, de resultaten van patroonherkenning weinig zinvol zijn voor de geschiedwetenschappen.²²

Ondanks dit gebrek aan daadwerkelijk onderzoek en de beperkingen van de huidige tools is Leemans optimistisch. Ze stelt dat er een enorme voorwaartse beweging te zien is en dat veel wetenschappers, uit verschillende vakgebieden, het als een spannende uitdaging zien om van Digital Humanities een groter en vollediger werkveld te maken. Dit blijkt uit de toenemende interesse voor congressen over Digital Humanities, zoals Digital Humanities BENE-LUX waarvan het aantal deelnemers ieder jaar enorm toeneemt.²³ Wat het thema extra spannend maakt, is de kruisbestuiving tussen allerlei soorten kennis en ervaring van wetenschappers. Leemans haalt de samenwerking tussen computerwetenschappers, business analytics, levenswetenschappers en historici aan. Zij praten in principe over dezelfde zaken - namelijk hoe met grote hoeveelheden data om te gaan en welke vragen te stellen - maar doen dat in verschillende 'talen'. Deze ontwikkelingen geven daarmee ook een antwoord op de aanklacht tegen de te veel in zichzelf gekeerde geesteswetenschapper, die zich niet (meer) bewust is van de veranderende academische omgeving en het steeds geringer wordende aantal geschiedenisstudenten, aldus Leemans. Een extra kracht van digitaal onderzoek kan zijn dat de geschiedwetenschappen weer op gelijke(re) voet komen te staan met bèta-wetenschappen.²⁴

Deze multidisciplinaire invalshoek van Digital Humanities zorgt ervoor dat subsidies gemakkelijker in de wacht worden gesleept. Door het samenwerken in teams vanuit meerdere disciplines ontstaat er namelijk een groter draagvlak voor het onderzoek, ook buiten de geesteswetenschappen. Er is hiervoor bovendien een grote interesse ontstaan door het innovatieve karakter en de grote mogelijkheden ervan. Een gevolg is echter wel dat de subsidiëring van traditioneel historisch onderzoek bedreigd wordt, en dat is problematisch. Hoewel het overdreven is om te stellen dat de geldkraan voor niet-digitale projecten volledig wordt dichtgedraaid als gevolg van de digital turn, laat de

realiteit zien dat dit type onderzoek meer competitie krijgt en vaker het onderspit delft.²⁵

Leemans ondervindt deze competitie aan den lijve. De basisfinanciering van de universiteiten is er haast niet meer, dus moeten zij en haar collega's aankloppen bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Het NWO krijgt veel meer subsidieaanvragen dan dat zij kan realiseren. Bovendien zijn de sociale wetenschappen en de geesteswetenschappen samengevoegd. Het gevolg hiervan is dat 'historische onderzoeken in een hele andere dynamiek' geraken.²⁶

Om de kansen op financiering te vergroten, kloppen veel onderzoekers ook aan bij private ondernemingen die buiten de publieke sector opereren, zoals IBM. Het aanboren van private geldbronnen is immers door de verminderde subsidiegelden in toenemende mate van belang voor geesteswetenschappers. Deze verandering is mogelijk doordat ook de belangstelling vanuit ondernemingen groeit. Leemans stelt dat diverse partijen hernieuwde interesse hebben in digitaal historisch onderzoek. Dit type onderzoek is voor mensen uit verschillende werkvelden waardevol. Niet-geesteswetenschappers kunnen deze datasets en tools immers ook inzetten voor onderzoek en commerciële producten. Geschiedschrijving is zodoende gemakkelijker te valoriseren en op de markt te brengen.

Archieven, 'Digital Dark Age' en publieksgeschiedenis

Het rommelt niet alleen in de academische gebouwen, maar ook archieven – instituten waarmee historici zeer nauwe banden hebben – worstelen op dit moment met de digital turn. De balans is aan het verschuiven van informatieschaarste naar –overvloed.²⁷ Het gaat hierbij niet alleen om het feit dat veel contemporain bronmateriaal digitaal wordt opgeslagen: ook traditionele archieven worden op de computer opgeslagen. Momenteel is echter slechts een heel klein deel hiervan daadwerkelijk gedigitaliseerd, te weinig zelfs, aldus Leemans. 'Meer gedigitaliseerde archieven is wat we op dit moment echt nodig hebben. Het is een soort higgs-deeltje voor de geesteswetenschappen.'²⁸ Ook Van den Heuvel pleit voor een grote digitaliseringsoperatie.²⁹ Daarentegen moeten we volgens Google's vicepresident Vint Cerf juist contemporain materiaal gaan printen als we willen dat het behouden blijft. Hij stelt dat de voortdurende technologische ontwikkelingen niet enkel zorgen voor meer behoud, omdat het materiaal dat we nu opslaan op *hard drives* en in de *cloud* over enkele decennia niet meer leesbaar is. Voor toekomstige historici wordt de eenentwintigste eeuw dan een 'Digital Dark Age'.³⁰

Deze veranderingen hebben de afgelopen jaren diverse vragen opgeroepen over de archieven van de toekomst. De Raad van Cultuur heeft de verwachting uitgesproken dat er anno 2020 geen archiefgebruiker meer zal zijn die de traditionele archiefinstellingen bezoekt. Er zijn daarentegen weinig historici en archivariissen die deze opvatting delen.³¹ Het is wel belangrijk dat we studenten stimuleren om archieven te blijven bezoeken, aldus Zaagsma en Leemans.³² Digital History en Digital Humanities hebben namelijk een paradoxaal effect. Aan de ene kant proberen onderzoekers door digitalisering een grotere maatschappelijke belangstelling te creëren voor dit materiaal en het onderzoek dat ermee gedaan kan worden. Aan de andere kant leidt de digitalisering ertoe dat instellingen sluiten of gedigitaliseerde archieven

vernietigen. Een positieve ontwikkeling is, aldus Leemans, dat de traditioneel uit elkaar gespeelde erfgoedinstellingen de afgelopen jaren steeds meer zijn gaan samenwerken om antwoorden te vinden op deze vragen.³³

Digitalisering van collecties van erfgoedinstellingen maakt bovendien dat archivariissen hun rol, positie, methoden en technieken moeten heroverwegen. De eerste stappen hierin zijn al gezet: een voorbeeld is het onderzoek van Wouter Daemen naar de conceptuele en methodologische contouren van een gedeelde digitale onderzoeksomgeving van de archivaris en de geesteswetenschapper. De transitie van analoog naar digitaal betekent volgens Daemen geenszins dat de rol van de archivaris is uitgespeeld, omdat historici behoefte hebben archivalistische kennis. Hij verwacht wel dat er een verschuiving zal plaatsvinden in de focus op inhoudelijke expertise over specifieke archieven naar kennis, expertise en vaardigheden over het beheren, vinden, ontsluiten en toegankelijk maken van informatie. De taak van de historicus hierbij is, aldus Daemen, om het belang van het digitale bronmateriaal aan te tonen door het te duiden en te interpreteren.³⁴ Een actuele kwestie die hiermee samenhangt is de mogelijkheid en de bereidheid van instellingen om te investeren in de interfaces en de diversiteit daarin. Interfaces hebben een grote invloed op het uiteindelijk resultaat van zoekopdrachten in digitale programma's.³⁵ Leemans pleit er dan ook voor dat archiefinstellingen hun datacollecties openstellen, zodat onderzoekers er ook zelf mee aan de slag kunnen en niet alleen afhankelijk zijn van de ordening die een ander heeft gemaakt.³⁶ Haar pleidooi raakt daarbij aan enkele belangrijke overwegingen die Zaagsma benoemt in zijn artikel. Hij stelt bijvoorbeeld dat digitaal beschikbaar materiaal een steeds grotere rol in het onderzoek speelt en dat het daarbij belangrijk is om te realiseren dat digitalisering gaat over selectie door middel van keuzes, die vaak politiek van aard zijn en dus verre van neutraal. Daarbij hebben historici en erfgoedinstellingen niet altijd dezelfde visie op wat geschiedenis is.³⁷ Publiekshistorici die werken binnen of met erfgoedinstellingen leggen immers de focus op publieke projecten en niet op academische publicaties.

Ook aan dit op het publiek gerichte vakgebied binnen de geschiedenis gaat de digital turn dus niet zonder veranderingen voorbij en ook hier brengt dit nieuwe vragen en uitdagingen met zich mee. Hierbij nemen Nederlandse publiekshistorici de politieke benadering uit Amerika en Engeland langzaam over, aldus Manon Parry, universitair docent Publieksgeschiedenis en docent van het vak Digital History & Virtual Museums aan de UvA. De hoofdgedachte binnen deze stroming is dat het publiek niet alleen als publiek moet fungeren, maar ook bijdraagt aan het creëren van geschiedenis. De beschikbaarheid van digitale tools kan helpen het verleden open te breken: het is hierdoor mogelijk om diverse groepen uit de samenleving in dit verleden een plek te geven. Het gaat vooral om personen en/of groepen die tot nu toe buiten het heersende, door instituties bepaalde narratief vielen. Het probleem bij dergelijke digitale projecten is wel dat ze momenteel te inclusief zijn: 'they became a dumping ground for all the material that is available.'³⁸ Er zijn veel websites die een enorme hoeveelheid informatie bevatten en die vrijwel niemand bezoekt. Deze projecten zijn gestart zonder dat er een goede basis lag. Er is niet nagedacht over wat anderen al doen of over de behoeften van de doelgroep. De conservator speelt hierbij een belangrijke rol, maar is momenteel vaak nog zoekende. De hoeveelheid

aan materiaal die toegankelijk is moeten zij immers wel interpreteren en ze moeten er betekenis aan toekennen, aldus Parry. Doen ze dit niet, dan ontstaat er een grote hoop van lukrake informatie en krijgen misleidende narratieven gemakkelijk de overhand.³⁹

Om te voorkomen dat mensen gemakkelijk aan de haal gaan met controversiële verhalen is het belangrijk om het publiek te laten zien hoe historici te werk gaan en hoe ze tot een bepaalde interpretatie komen. Dezelfde digitale tools die dus momenteel ook voor problemen zorgen bieden volgens Parry deze mogelijkheid. Hiermee kan je laten zien welke bronnen historici gebruiken en hoe ze deze interpreteren: een nieuwe, eenentwintigste-eeuwse voetnoot. Geschiedenis wordt dan transparanter. Het publiek kan bovendien historici en hun interpretaties uitdagen. De mooi vormgegeven tools, zoals apps en websites, die op dit moment gebruikt worden door publiekshistorici en erfgoedinstellingen laten deze beslissingen echter vaak niet zien. Hier ligt dus een van de uitdagingen.

Nieuwe tools, grafieken, *infographics*, afbeeldingen, foto's en andere vormen van annotatie roepen niet alleen bij publiekshistorici vragen op. Ook voor andere historici brengt dit uitdagingen met zich mee. Charles van den Heuvel stelt dat het leren lezen en interpreteren van beelden steeds belangrijker wordt voor alle 'toekomstige' historici. Ook pleit hij ervoor dat historici data en digitale teksten leren te annoteren en via de nieuwe vormen van annotatie met elkaar te communiceren. Annotatie is immers noodzakelijk om betekenis toe te kennen aan de gevonden resultaten, maar de nieuwe technieken en bronnen vragen om nieuwe annotatiemethoden. Ook Parry stelt dat (publieks)historici nieuwe vaardigheden moeten leren. *Infographics* en grafieken kunnen moeilijk te lezen zijn als je niet getraind bent en dit geldt voor zowel het publiek als de wetenschappers. Onderzoekers moeten deze tools dus niet alleen leren gebruiken, maar ook kritisch leren lezen, zoals ze dat ook met tekst doen. Bovendien moeten ze leren hoe zij met andere wetenschappers kunnen communiceren via visueel materiaal. Beelden worden immers steeds belangrijker in onze communicatie.

Van snuffelvak tot volwaardig component

Om de veranderingen bij te kunnen benen en Digital Humanities en Digital History tot een succes te maken moeten geesteswetenschappers dus diverse nieuwe vaardigheden opdoen. Het gaat hierbij zowel om huidige wetenschappers als huidige studenten: de geesteswetenschappers van de toekomst. Universiteiten bieden hun medewerkers thans de mogelijkheid om via cursussen hun kennis en vaardigheden op dit gebied te vergroten en deze cursussen zijn zeer populair.⁴⁰ Ook binnen het onderwijs voor studenten zijn de eerste stappen reeds gezet. In 2014 is het Centre for Digital Humanities gestart met een minor Digital Humanities voor bachelorstudenten uit alle disciplines, gericht op het computationele onderzoek binnen de geesteswetenschappen. Het doel van de minor is het introduceren van dit domein en studenten inzicht geven in hoe onderzoek en interpretatie aan de hand van deze nieuwe technieken mogelijk zijn. Vragen waarmee de studenten zich onder andere bezighouden richten zich op de keuzes die gemaakt worden in het digitaliseringsproces van bronmateriaal en welke tools er ondertussen beschikbaar zijn om regelmatigigheden te identificeren en

analyseren in complexe data. Daarbij wordt tevens aandacht besteed aan een kritische reflectie op de grenzen van deze tools.⁴¹ Ook de Universiteit Utrecht heeft in 2014 een minorprogramma opgesteld dat zich in grote lijnen richt op de onderwerpen die door het Centre for Digital Humanities worden aangesneden. Hieraan zijn onderwerpen als *serious gaming* en het elektronische boek toegevoegd en er wordt gekeken naar ethisch gedrag in online digitale omgevingen, het gebruik van sms-taal en andere vormen van interactie tussen mens en machine.⁴² Tot slot wordt er in diverse masters aandacht besteedt aan het thema Digital History, zoals bijvoorbeeld binnen de master Public History van de UvA waar Parry studenten kennis bijbrengt over de grootste trends binnen Digital History en de gevolgen daarvan voor publiekshistorici en musea.⁴³

Toch is dit niet voldoende. Er zijn weinig aanmeldingen voor de minor in Amsterdam en studenten weten niet wat Digital Humanities inhoudt: is het alleen een technisch verhaal of ook een inhoudelijk debat? Reacties die Berend Mul, student-assistent van de minor Digital Humanities aan het Centre for Digital Humanities, kreeg na zijn besluit aan deze minor deel te nemen waren veelal uitingen van verbazing: ‘Waarom zou je jezelf in dat vakgebied verdiepen?’⁴⁴ Mul wijt deze reacties aan onwetendheid. Ook Manon Parry onderschrijft dit inzicht. Het Digital Humanities-component van huidige bacheloropleidingen is mager. Het gevolg is dat het voor veel studenten niet duidelijk is wat met deze term wordt bedoeld. De masterstudenten waarmee Parry werkt zijn zich wel bewust van het belang voor wetenschappelijk onderzoek en voor hun kansen op de banenmarkt. Maar ze voelen zich vooral geïntimideerd, omdat ze er geen kennis over en ervaring mee hebben.⁴⁵

De relevantie van de opname van deze ontwikkeling en het bijhorende debat in het onderwijs is volgens Mul vooral dat de verdieping in Digital Humanities leidt tot een scherpere analytische manier van kijken naar problemen en oplossingen. Hoewel een scherpe kritische blik in de traditionele geesteswetenschappen uiteraard ook nodig en aanwezig is, vereist Digital Humanities een zo nauwkeurig mogelijke blik op problemen om deze op juiste wijze te kunnen vertalen naar een praktische oplossing en analyse aan de hand van digitale methoden. Dit vereist, aldus Mul, een scherpere die van een hoger niveau is dan bij regulier onderzoek, omdat het ontbreken hiervan leidt tot een verkeerd, of zelfs geen enkel resultaat uit datasets. Ook Leemans stelt dat Digital Humanities de wetenschapper op een complexe wijze leert zoeken en vinden, wat positief is voor de loopbaanmogelijkheden van de studenten die een toekomst ambiëren binnen of buiten de academische wereld.⁴⁶

De grootste uitdaging op dit moment ligt dus wat ons betreft op het gebied van educatie. Het is belangrijk dat onderwijs over dit debat en de digitale onderzoeksmethoden onderdeel wordt van het basisprogramma voor historici en andere geesteswetenschappers, zonder daarbij het traditionele hermeneutische veld te vervangen. Studenten moeten de ontwikkelingen leren duiden, omdat ze alleen dan hun pad voor de toekomst kunnen kiezen. Docenten dienen het gebruik van digitale methoden bevorderen van verkennend tot bijdragend aan onderzoek. Ze moeten studenten de mogelijkheid bieden zich met een gedegen kennis omtrent de stand van zaken te buigen over de vraag of ze zich willen focussen op Digital History.

Leemans, Parry en Mul steunen ons in deze visie. Over de vraag op welke

manier Digital Humanities aan bod moet komen in de bachelor hebben zij echter uiteenlopende meningen. Mul stelt dat Digital Humanities niet moet verworden tot een ‘snuffelvak’ dat in enkele vakken is geïncorporeerd zonder daarbij een duidelijk doel te dienen. Hij pleit daarbij voor een brede discussie over de toekomst van de geesteswetenschappelijke disciplines en de rol die Digital Humanities hierin zal spelen.⁴⁷ Leemans wil juist wel studenten in de colleges van diverse vakken kleine stukken van het debat en de ontwikkelingen laten zien. Het opzetten van een nieuwe bachelor Digital Humanities is daarbij volgens haar niet de oplossing.

‘Geesteswetenschappelijke curricula zullen een combinatie moeten zijn tussen het traditionele opbouwen van kennis in een bepaald geesteswetenschappelijk veld, de inzet van (nieuwe) techniek en de hermeneutische reflectie waarbij ook aandacht is voor een mediahistorisch en discipline historisch onderdeel.’⁴⁸

Een belangrijke vraag hierbij is hoeveel technische vaardigheden studenten moeten leren. Parry stelt dat het vooral van belang is studenten de basisprincipes van Digital History bij te brengen, hun inzicht te geven in het debat en ze te laten zien hoe (publieks) geschiedenis verbeterd kan worden met digitale methoden, technieken en tools. Technologie en software zullen zich de komende jaren verder ontwikkelen waardoor de tools die nu gebruikt over enkele jaren niet meer van waarde zijn. Hoe zinvol is het dan studenten te leren werken met specifieke software? Ze pleit er daarentegen voor dat docenten de studenten stimuleren zichzelf te leren omgaan met de tools die er zijn. Zo leren studenten over hun eigen capaciteiten en zullen ze ook de software van de toekomst kunnen gebruiken voor onderzoek en het bouwen van interfaces, websites, apps etcetera.⁴⁹

Conclusie

Met dit artikel willen wij Digital History verder onder de aandacht brengen bij jonge en aankomende historici. Ook de docenten op de Nederlandse universiteiten zouden dit in toenemende mate moeten doen. Het is naar onze mening op dit moment de belangrijkste uitdaging die er voor Digital History en meer in het algemeen voor Digital Humanities ligt. Daarbij sluiten we ons aan bij Parry’s visie betreffende het aanleren van technische vaardigheden: studenten moeten – wanneer zij ervoor gekozen hebben zich in hun studie verder te verdiepen in Digital History – gestimuleerd worden zichzelf te leren om te gaan met nieuwe tools. Educatie toegespitst op huidige technologie en software is immers verre van duurzaam.

Daarnaast liggen er nog een aantal kansen, gevaren en uitdagingen die wij onder de aandacht willen brengen. Ten eerste is er de vraag of we (een deel van) de angst van de angry historian niet moeten laten varen. Moeten historici niet vooral openstaan voor deze veranderingen en voor samenwerking met andere disciplines? Alleen zo zullen we immers antwoorden kunnen vinden op de vragen die er liggen en de angsten die daaruit voortkomen. Daarbij moeten historici en

geesteswetenschappers wel altijd blijven interpreteren, maar wij verwachten niet dat ze deze (traditionele) methode ooit zullen loslaten. Ondertussen moeten we vooral niet vergeten de nieuwe technieken en tools verder te ontwikkelen, omdat het huidige aanbod nog beperkt is en vaak gebreken vertoont. De grootste belofte en uitdaging hierbij ligt, aldus Leemans, in het vormgeven van datasets en interfaces.

Tot slot moeten historici hun ogen openhouden voor de ontwikkelingen op het gebied van subsidiëring, dienen ze nieuwe tools, visueel materiaal en grafieken te leren interpreteren en zich bezig te houden met de digitaliseringsoperaties in archieven. Een uitdaging bij dit eerste punt is dat de academische wereld en de overheid blijven zorgen voor subsidiering voor niet-digitaal onderzoek. Het gevaar is anders dat dergelijk onderzoek volledig het onderspit zal delven tegenover multidisciplinair, digitaal onderzoek. Dat geniet immers op dit moment veel populariteit, ook bij bedrijven. In de archieven zullen historici en archivariissen samen moeten werken om de veranderingen vorm te kunnen geven. Gezamenlijk zullen studenten, docenten, archivariissen, overheid en het bedrijfsleven Digital History ongetwijfeld tot een succes maken. Of het ‘The Next Big Thing’ is zal de toekomst ons nog leren, spannend en uitdagend is het zeker.

Rosa Kösters is hoofdredacteur bij Skript en student Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Haar interesse gaat uit naar de cultuurgeschiedenis en de stadsgeschiedenis van de twintigste eeuw.

Annelotte Janse volgt momenteel de minor Internationale Betrekkingen aan de UvA, als zijspoor van haar studie Geschiedenis aan de VU. Ze is met name geïnteresseerd in de politieke geschiedenis van Europa vanaf de achttiende eeuw en in de oude geschiedenis van het Midden-Oosten.

Noten

¹ Dit artikel is tot stand gekomen met dank aan Inger Leemans, Manon Parry en Berend Mul.

² Gerben Zaagsma, ‘On Digital History’, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 128 (2013) 3-29, aldaar 7.

³ Interview met prof. dr. I. Leemans, Hoogleraar Cultuurgeschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam, gehouden op 14-10-2015 te Amsterdam.

⁴ Allen zijn benoemd tot hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.

⁵ Interview I. Leemans.

⁶ Ibidem.

⁷ Rens Bod, *Het Einde van de Geesteswetenschappen* 1.0 (Amsterdam 2012) 18-19.

⁸ Hinke Piersma en Kees Ribbens, ‘Digital Historical Research’, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 128 (2013) 78-102, aldaar 78.

⁹ De *digital turn* is de benaming voor de transitie van de analoge naar de digitale wereld. Dit geldt voor de wereld in het algemeen en voor de onderzoeksweld in het bijzonder. Wouter Daemen, *Van informatieschaarste naar -overvloed: naar een gedeelde digitale onderzoeksomgeving voor historicus en archivaris* titel cursief? (Masterscriptie Erfgoedstudies: Archiefwetenschap UvA,

- Amsterdam 2015) 5.
- ¹⁰ Zaagsma, 'On Digital History', 6-7.
- ¹¹ Partik Svensson en David Theo Goldberg ed., *Between Humanities and the Digital* (Cambridge 2015) 1-8.
- ¹² Inger Leemans, 'A smell of Higher Honey', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 128 (2013) 147-154, aldaar 148; Bod, 'Het einde', 13-14.
- ¹³ Interview I. Leemans.
- ¹⁴ Bod, 'Het einde', 18.
- ¹⁵ Idem, 15; Leemans, 'A smell', 148.
- ¹⁶ Bod, 'Het einde', 18.
- ¹⁷ Interview I. Leemans.
- ¹⁸ Leemans, 'A smell', 151; Interview I. Leemans.
- ¹⁹ Interview I. Leemans.
- ²⁰ Charles van den Heuvel, *Kennisnetwerken: Digitale Methoden en Geschiedbeoefening* (2015) 10.
- ²¹ Idem, 19.
- ²² Idem, 16.
- ²³ Interview I. Leemans.
- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Daemen, Van informatieschaarste, 6.
- ²⁸ Interview I. Leemans.
- ²⁹ Van den Heuvel, *Kennisnetwerken*, 18.
- ³⁰ <http://www.bbc.com/news/science-environment-31450389>, geraadpleegd op 10 november 2015.
- ³¹ Daemen, Van informatieschaarste, 75. Interview I. Leemans. Zaagsma, 'On Digital', 21.
- ³² Interview I. Leemans; Zaagsma, 'On Digital', 21-22.
- ³³ Interview I. Leemans.
- ³⁴ Daemen, Van informatieschaarste, 74.
- ³⁵ Interview I. Leemans.
- ³⁶ Ibidem.
- ³⁷ Zaagsma, 'On Digital', 20-22.
- ³⁸ Interview met dr. M.S. Parry, Assistent Professor van Publieksgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, gehouden op 26-10-2015 te Amsterdam.
- ³⁹ Ibidem.
- ⁴⁰ Interview I. Leemans.
- ⁴¹ <http://www.centrefordigitalhumanities.nl>, geraadpleegd op 27-10-2015.
- ⁴² <http://www.uu.nl/onderzoek/digital-humanities>, geraadpleegd op 27-10-2015. <http://digitalhumanities.wp.hum.uu.nl/education/digital-humanities-minor-2/>, geraadpleegd op 27-10-2015.
- ⁴³ <http://studiegids.uva.nl/xmlpages/page/2015-2016/zoek-vak/vak/19777>, geraadpleegd op 27-10-2015; Interview M.S. Parry.
- ⁴⁴ Interview met Berend Mul, student-assistent van de minor Digital Humanities, Centre for Digital Humanities, gehouden op 02-11-2015 te Amsterdam.
- ⁴⁵ Interview M.S. Parry.
- ⁴⁶ Interview I. Leemans.
- ⁴⁷ Interview B. Mul.
- ⁴⁸ Interview I. Leemans.
- ⁴⁹ Interview M.S. Parry.